

VICKY DE
MESMAECKER*

Afdalen in de kloof tussen slachtoffers en straftoemeting.

Participatie aan de rechterlijke besluitvorming door slachtoffers van misdrijven

ABSTRACT

Hoewel Zehr zich in 1990 nog genoodzaakt zag hen als ‘de voetnoten van de criminaliteit’ te omschrijven, baanden slachtoffers van criminaliteit zich inmiddels een weg naar het centrum van de strafrechtspleging. Het meest omstreden recht dat zij daarbij verwierven, is het recht om deel te nemen aan het straftoemetingsproces. De representatie van het slachtoffer in de fase waarin over de maatschappelijke sanctie wordt beslist, neemt in westerse landen de vorm aan van schriftelijke slachtofferverklaringen, voornamelijk gekend als ‘Victim Impact Statements’. Deze bijdrage verduidelijkt het gebruik van deze verklaringen en bepaalt het soort participatie dat slachtoffers middels deze verklaringen wordt toegekend. In het licht hiervan worden een aantal evoluties in het Belgische strafrecht geduid. De conclusie luidt dat niettegenstaande deze verklaringen een participatief element introduceren in de klassieke strafrechtspleging, zij in hun huidige vorm niet de geschikte bouwstenen zijn om deze tot een werkelijk communicatieve strafrechtspleging te ontplooien.

Kernwoorden: slachtoffers – straftoemeting – schriftelijke slachtofferverklaringen – participatie – victimologie

INLEIDING

Lange tijd werden slachtoffers van misdrijven door de actoren van de strafrechtspleging aanzien als “*barbarians at the gates that must be kept out at all costs*” (Cassell, geciteerd in Erez, 2000: 180). Sinds de overheid zich vanaf de dertiende eeuw het recht toe-eigende om beslissingen omtrent vervolging en berechting in de plaats van het slachtoffer te nemen verdween het slachtoffer in het vergeethoekje, om daar pas in de jaren veertig van de vorige eeuw opnieuw te worden ontdekt door de ontluikende victimologie. De opkomst van deze discipline deed de interesse in wat Zehr (1990) ‘de voetnoten van de criminaliteit’ noemt gestadig herleven, wat zich eerst manifesteerde in de hulpverlening en vervolgens op wetgevend vlak. De wereld werd wakker geschud door het ontstaan van supranationale regelgeving rond slachtoffers in de jaren tachtig¹, wat

* Licentiaat in de criminologische wetenschappen. Voorliggende bijdrage vormt een verdere uitwerking van de eindverhandeling van de auteur. Met dank aan prof. dr. I. Aertsen voor zijn constructieve opmerkingen bij een eerdere versie van dit artikel.

1 In het bijzonder de door de Verenigde Naties uitgevaardigde Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power van 29 november 1985, de Aanbeveling R (85) 11 van 28 juni 1985 van het Comité van Ministers aan de lidstaten betreffende de positie van het slachtoffer in het kader van het strafrecht en van de strafrechtspleging en het Kaderbesluit van de Raad van 15 maart 2001 inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure.

wereldwijd nationale wetgevende initiatieven ten voordele van slachtoffers teweegbracht. Deze brachten hoofdzakelijk verbeteringen aan in de bejegening en het informeren van slachtoffers, alsook de rechtspositie in de fasen van zowel het vooronderzoek als van de strafuitvoering. Zonder noemenswaardige tegenkantingen werd deze regelgeving alom aanvaard en geïmplementeerd.

Echter, de positie van slachtoffers in de fase van de *straftoemeting* deed reeds heel wat meer stof opwaaien. Dit stadium werd in vergelijking met de andere stadia in de strafrechtspleging steeds enigszins stiefmoederlijk behandeld. Studies wezen inmiddels echter uit dat slachtoffers meer betrokken willen worden bij de straftoemeting (bv. Strang, 2002; Cyr en Wemmers, 2004). Een deelname van slachtoffers aan het straftoemetingsproces in hun zaak botst evenwel met de ideologie dat misdrijven gepleegd worden tegen de staat en de openbare veiligheid, en het opleggen van de straf zodoende de exclusieve bevoegdheid van de overheid is. Niettemin doen de aansporingen door de Commissie Holsters tot het realiseren van een meer communicatieve en participatieve strafrechtspleging (Commissie Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting, 2003), evenals de recente invoering in Nederland van de Schriftelijke Slachtofferverklaring en het spreekrecht ter zitting het debat omtrent de participatie door slachtoffers aan de straftoemeting – ook in ons land – aan belang winnen. Het opzet van deze bijdrage is daarom in de eerste plaats te onderzoeken welke mogelijkheden slachtoffers op dit moment in een internationale context ter beschikking staan om deel te nemen aan het proces van de straftoemeting. Vervolgens worden de geïnventariseerde instrumenten getoetst aan een definitie van het begrip participatie zodat kan worden bepaald welk *soort* participatie deze aan slachtoffers bieden. Tegen de achtergrond van deze internationale ontwikkelingen worden tot slot een aantal Belgische evoluties gekaderd. Merk op dat deze bijdrage niet het oogmerk heeft om de ervaringen van slachtoffers rond de concrete praktijk van participatie aan de straftoemeting te bestuderen. Zij zet een conceptuele denkoefening uiteen rond een aantal ontwikkelingen in deze materie, teneinde duidelijkheid te brengen in een aantal concepten en zo een grond te bieden voor meer doorgedreven empirisch onderzoek rond de impact van deze ontwikkelingen op slachtoffers enerzijds en op de rechterlijke besluitvorming anderzijds.

1. DE MOGELIJKHEDEN TOT DEELNAME DOOR SLACHTOFFERS AAN HET STRAFTOEMETINGSPROCES

In essentie bestaat momenteel één enkel instrument tot deelname door slachtoffers aan het straftoemetingsproces. In de Westerse landen waar deze participatie in de laatste decennia mogelijk werd gemaakt, is de *schriftelijke slachtofferverklaring* het schijnbaar evidente antwoord op het verzoek van de Verenigde Naties “*to allow the views and concerns of victims to be presented and considered at appropriate stages of the proceedings where their personal interests are affected*”.² Middels een schriftelijke slachtofferverklaring kan het slachtoffer van een misdrijf – of desgevallend een van zijn verwanten – de schade en het leed dat het ondervond ten gevolge van het misdrijf uiteenzetten en krijgt het een stem in de dialoog die traditioneel enkel wordt gevoerd tussen de dader van het misdrijf en de overheid (Joutsen, 1994). Participatie door middel van een schriftelijke slachtofferverklaring is thans mogelijk in een (eerder beperkt) aantal Westerse regio's, met name Engeland en Wales, Ierland, Australië, Nieuw-Zeeland,

² Art. 6 (2) Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power.

Canada, de Verenigde Staten en Nederland. In dit eerste deel van deze bijdrage wordt een korte reflectie gegeven omtrent de ratio achter de invoering van een participatie door slachtoffers aan de straftoemeting, gevolgd door de concrete praktijk van het recht op participatie aan de straftoemeting door middel van schriftelijke slachtofferverklaringen.

1.1. Bewegredenen voor participatie aan de straftoemeting door slachtoffers van misdrijven

Uit de implementatie van mogelijkheden voor slachtoffers van misdrijven tot participatie aan de straftoemeting in hogergenoemde regio's ontstond een onderzoeksdoel dat de argumenten van voor- en tegenstanders van een dergelijke participatie aan de praktijk toetst. Hieronder wordt aandacht besteed aan de verzuchtingen van beiden, teneinde na te gaan of in de literatuur voldoende inzichten aanwezig zijn om te werken aan een meer communicatieve en participatieve rechtspleging in de fase van de straftoemeting.

Voorstanders van participatie door slachtoffers aan het straftoemetingsproces menen dat deze participatie de tevredenheid van slachtoffers met justitie zal doen toenemen. Deze ietwat vage noemer wordt in onderzoek geoperationaliseerd als 'tevredenheid met het justitieel systeem' enerzijds en 'tevredenheid met de straf' anderzijds (bv. Bienkowska en Erez, 1993; Davis en Smith, 1994; Erez, Morgan en Roeger, 1997). Toename van deze tevredenheid zou op zijn beurt het strafrechtssysteem ten goede komen via een positief effect op de bereidheid tot aangifte door slachtoffers van toekomstige misdrijven en op de medewerking met het gerecht, evenals op de waarheidsvinding. De informatie afkomstig van slachtoffers zou de actoren van het strafrechtssysteem daarenboven bewust maken van de noden en gevoelens van slachtoffers – op die manier leidend tot meer accurate en effectieve straffen – en een therapeutisch, helend effect hebben voor de slachtoffers zelf (Erez, 1991; Edwards, 2001).

Niet iedereen echter is van mening dat het slachtoffer een processuele gelijke van de dader moet worden. Dierickx en Verstraeten (2001) redeneren dat de essentiële functie van het strafrecht ligt in het bevestigen van de waarden die aan de rechtsstaat ten gronde liggen en het slachtoffer erop kan vertrouwen dat de strafrechter deze waarden bevestigt. Om die reden zou er geen nood zijn aan absolute processuele gelijkheid. De meeste bezwaren tegen slachtofferparticipatie aan de straftoemeting komen echter uit meer pragmatische hoek. Betoogd wordt dat deze participatie niet enkel zal leiden tot strengere straffen, stroeve en langduriger procedures alsook dispariteit in de straftoemeting, doch bovendien traumatisch kan zijn voor het slachtoffer zelf (Erez en Tontodonato, 1994; Erez en Roeger, 1995; Erez en Rogers, 1999). Gezien dit laatste argument in tegenspraak schijnt te zijn met een van de voornaamste redenen waarom slachtofferverklaringen in deze procesfase werden ingevoerd, met name het bevorderen van het welzijn van slachtoffers, loont het de moeite de functie van de slachtofferverklaringen nader te analyseren.

1.2. De functie van schriftelijke slachtofferverklaringen

Schriftelijke slachtofferverklaringen staan het meest bekend als *Victim Impact Statements*. Onder deze naam werden ze althans voor het eerst ingevoerd in de Verenigde

Staten in 1982.³ Het gros van de landen waar later een systeem van schriftelijke slachtofferverklaringen werd ingevoerd nam deze benaming zonder meer over. Echter, anderen – met name beleidsmakers in Groot-Brittannië – stonden er uiterst kritisch tegenover. Alhoewel zij een in grote lijnen soortgelijk systeem van schriftelijke slachtofferverklaringen in het leven riepen, weigerden zij van meet af aan stellig de Amerikaanse term te gebruiken. Achter dit meningsverschil omtrent een schijnbaar oppervlakkig iets als een benaming schuilt een meer diepgaand debat rond de functie van deze verklaringen. De Amerikaanse ideologie rond de schriftelijke slachtofferverklaring als instrument ter beïnvloeding – door het slachtoffer – van de straf (Erez en Tontodonato, 1990), werd gereflecteerd in de keuze voor de term Victim Impact Statement, met zijn nadruk op 'Impact'. Britse beleidsmakers en slachtofferbewegingen van hun kant waren evenwel van mening dat schriftelijke slachtofferverklaringen in beginsel niet dienden te worden ingevoerd teneinde slachtoffers de kans te geven de straf te beïnvloeden⁴, doch om tegemoet te komen aan de roep van slachtoffers om *betrokkenheid* bij het strafproces en ter bevordering van het welzijn van slachtoffers (Morgan en Sanders, 1999). In Engeland en Wales werd het element 'Impact' dan ook vervangen door 'Personal', zodat in deze regio's momenteel een systeem van *Victim Personal Statements* van kracht is. In enkele regio's in het Westen wordt verder nog gebruik gemaakt van *Victim Statements of Opinion*, verklaringen waarin slachtoffers niet enkel refereren naar de opgelopen schade naar aanleiding van het misdrijf, maar ook hun mening omtrent de bestraffing van de dader kunnen geven. Het onderscheid tussen Victim Statements of Opinion en Victim Impact Statements is echter niet geheel helder – hier komen we nog op terug.

1.3. De praktijk van participatie door middel van schriftelijke slachtofferverklaringen

Bij de invoering van een systeem van schriftelijke slachtofferverklaringen moeten verscheidene zaken afgelijnd worden, zoals daar zijn de definiëring van het slachtoffer, de inhoud van de verklaringen, de manier waarop deze worden opgesteld en de mogelijkheid tot mondelinge presentatie van de verklaringen in de rechtbank. Binnen het bestek van deze bijdrage is ervoor gekozen om speciale aandacht te besteden aan de Nederlandse regelgeving rond de Schriftelijke Slachtofferverklaring op deze vier punten en de bespreking van de overige landen te beperken. Niettegenstaande wij ook kunnen leren uit ervaringen van *common law* landen, is de Nederlandse context wegens zijn gelijkenissen met het Belgisch rechtssysteem immers het meest relevant naar ons land toe.

Waar de eerste inspanningen van de hierboven vernoemde *common law* landen omtrent schriftelijke slachtofferverklaringen veelal dateren uit de jaren tachtig, werd dit systeem in Nederland 'pas' in 2004 ingevoerd. Dit mag niet worden begrepen als zou Nederland zich voor die datum niet bekommerd hebben om slachtoffers; wel integendeel. Onderzoek wees uit dat Nederland de richtlijnen van de aanbeveling van de Raad van Europa betreffende de positie van het slachtoffer in het kader van het strafrecht en van de strafrechtspleging het best heeft geïmplementeerd (Brienen en Hoegen, 2000; Brienen en Hoegen, 2001). Toch werd de periode van versteviging van de positie van

3 De Victim Witness Protection Act 1982 liet slachtoffers van misdrijven voor het eerst toe in *federale* rechtbanken een Victim Impact Statement op te stellen en deze te laten overhandigen aan de rechter.

4 Home Office, Circular 35/2001. Voor een gedetailleerd overzicht van de omstandige discussie in Groot-Brittannië rond de terminologie, zie Rock, 2004.

slachtoffers tijdens de fase van de straftoemeting pas ingeluid rond de eeuwwisseling, met de voorbereiding vanaf de zomer van 1999 van een aantal experimenten rond een schriftelijke slachtofferverklaring (Kool, Moerings en Zandbergen, 2002). Het resultaat was de ingebruikneming op 1 mei 2004 van de schriftelijke slachtofferverklaring en de invoering op 1 januari 2005 van het spreekrecht.⁵ Bekijken we de Nederlandse regelgeving nu van naderbij op de vernoemde aandachtspunten, waarbij we deze confronteren met de regelgeving in de *common law* landen.

Een eerste aandachtspunt is de definiëring van 'het slachtoffer'. Het recht tot het indienen van een Schriftelijke Slachtofferverklaring beperkt zich in Nederland tot slachtoffers van een limitatief aantal opgesomde misdrijven, en hun nabestaanden. Het betreft misdrijven strafbaar met acht jaar of meer gevangenisstraf, en een aantal bijzondere categorieën zoals bepaalde zedenmisdrijven, stalking en bedreiging. De *common law* landen kennen een ruimer personeel toepassingsgebied van schriftelijke slachtofferverklaringen, doorgaans wordt het recht toegekend aan elke persoon die schade ondervond naar aanleiding van het misdrijf en zijn nabestaanden. In sommige landen kan naast het slachtoffer ook elk ander persoon die zich benadeeld voelt naar aanleiding van het misdrijf een Victim Impact Statement laten samenstellen.⁶ Zelden worden beperkingen gesteld naar aard van het misdrijf; dit gebeurde enkel in een aantal Australische staten.⁷

Het tweede aandachtspunt betreft de inhoud van de slachtofferverklaringen. Een slachtoffer krijgt in het algemeen de kans om in zijn schriftelijke verklaring informatie te bieden rond de schade die het leed ten gevolge van het misdrijf en de gevolgen die het slachtofferschap voor hem had. In Nederland moet de verklaring strikt beperkt blijven tot deze materie, wat inhoudt dat slachtoffers niet mogen uitwijden over het misdrijf zelf, over de verdachte of over de bestraffing. De Nederlandse manier van denken sluit hiermee aan bij deze van de meeste *common law* landen. De meest ruime invulling van een schriftelijke slachtofferverklaring geldt in Engeland en Wales, alwaar een slachtoffer door middel van een Victim Personal Statement niet enkel verduidelijking kan bieden rond de schade die het leed ten gevolge van het misdrijf, maar ook kan aangeven of het op de hoogte wil worden gehouden van de voortgang van de zaak of in contact wil worden gesteld met slachtofferhulp.⁸ Ruime bepalingen rond de inhoud van verklaringen vinden we verder in Canada, Ierland en Nieuw-Zeeland. Geen beperkingen worden gesteld op de inhoud van de verklaring, al is het ook in deze regio's niet de bedoeling dat het slachtoffer zich uitsprekt over de bestraffing van de dader. In Australië varieert de precieze inhoud van de Victim Impact Statement naargelang de staat waar de zaak wordt behandeld, belangrijk is echter dat slachtoffers in (slechts) één staat hun mening omtrent de bestraffing van de dader kunnen uiten. In de Verenigde Staten tot slot bestaat enige discussie omtrent de aanvulling in sommige staten van de Victim Impact Statement met de persoonlijke mening van het slachtoffer omtrent de bestraffing van de dader. Terwijl sommigen er onder 'Victim Impact Statement' standaard een verklaring omtrent de geleden schade en de gepaste straf ver-

5 Art. 302 en 336 Sv.; Wet van 21 juli 2004 tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden), *Staatsblad* 2004, 382; Besluit van 8 november 2004 tot vaststelling van het tijdstip van inwerkingtreding van de wet van 21 juli 2004 tot wijziging van enige bepalingen van het Wetboek van Strafvordering (invoering van spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden), *Staatsblad* 2004, 582; Aanwijzing spreekrecht en schriftelijke slachtofferverklaring, *Staatscourant* 23 december 2004, 248.

6 Bv. in Ierland en Nieuw-Zeeland.

7 Bv. in New South Wales en Australian Capital Territory.

8 Home Office, Circular 35/2001.

staan, moet hiervoor volgens anderen de term 'Victim Statement of Opinion' gereserveerd worden. De soevereiniteit van de 51 deelstaten heeft evenveel regelgevingen rond Victim Impact Statements als gevolg en maakt dat we ons moeten beperken tot het vermelden van de zonet beschreven discussie. We kunnen in elk geval besluiten dat terwijl in de landen die de term 'Victim Impact Statement' van de Verenigde Staten ontleenden, duidelijk is wat er precies onder verstaan wordt, hieromtrent in de Verenigde Staten zelf de nodige verwarring bestaat.

Een derde punt van aandacht betreft de redactie van de schriftelijke slachtofferverklaring. De verantwoordelijkheid voor het schrijven van de verklaring berust – in tegenstelling tot de spontane vooronderstelling – niet steeds bij het slachtoffer zelf. De verklaring blijkt betrekkelijk vaak te worden opgesteld door medewerkers van de politie of het gerecht na een gesprek met het slachtoffer.⁹ Zo gebeurt het ook in Nederland, waar de verklaring wordt opgesteld door getrainde beroepskrachten van Slachtofferhulp Nederland, weliswaar in overleg met het slachtoffer (Slachtofferhulp Nederland, 2006). Andere jurisdicties opteren er wel voor het slachtoffer eigenhandig de verklaring te laten voorbereiden.¹⁰ Verder is het in vele regio's gebruikelijk om diegene die ervoor instaat de schriftelijke slachtofferverklaring samen te stellen – ongeacht of dit het slachtoffer of een ander persoon is – daartoe een standaardformulier te overhandigen. Politieambtenaren weten op die manier precies welke informatie ze van het slachtoffer moeten bekomen, slachtoffers geeft het een aanwijzing van het soort informatie dat verwacht wordt.¹¹

Een laatste aandachtspunt heeft betrekking op de mondelinge toelichting van de schriftelijke slachtofferverklaring in de rechtbank. Een mogelijkheid hiertoe bestaat in het gros van de landen, zo ook in Nederland. In navolging van de invoering van de Schriftelijke Slachtofferverklaring in 2004, werd daar in 2005 het spreekrecht voor slachtoffers en nabestaanden geïntroduceerd. Door middel van dit recht kan het slachtoffer of zijn nabestaande tijdens de zitting, na het verhoor van de verdachte(n) en getuige(n), het woord richten tot de rechter, de officier van justitie en de verdachte om te verduidelijken hoe het misdrijf hem getroffen heeft.¹² Het recht geldt enkel voor slachtoffers van bepaalde misdrijven¹³ en de spreektijd is beperkt; slachtoffers krijgen tien tot twintig minuten de tijd (Slachtofferhulp Nederland, 2006). Hoewel slachtoffers wel wordt aangeraden om het spreken tijdens de zitting voor te bereiden met een Schriftelijke Slachtofferverklaring, is het opstellen van een schriftelijke verklaring geen noodzakelijke voorwaarde om het spreekrecht te kunnen uitoefenen. Hiermee is Nederland de enige jurisdictie waar de mondelinge slachtofferverklaring los staat van de schriftelijke verklaring. Enkel in twee Australische staten kunnen slachtoffers ervoor opteren alleen een mondelinge verklaring af te leggen, zonder een schriftelijke verklaring in te dienen.¹⁴ In alle andere landen is een mondelinge verklaring onlosmakelijk verbonden met een eerdere schriftelijke verklaring.¹⁵ Daarbij is niet duidelijk of

9 Bv. in Ierland en Nieuw- Zeeland.

10 Dit is de gangbare praktijk in Australië en Canada.

11 Standaardformulieren zijn onder andere in gebruik in Australië, Canada en de Verenigde Staten.

12 Art. 302 Sv. Nederland.

13 Het gaat om dezelfde categorieën als de slachtoffers die in aanmerking komen voor het indienen van een Schriftelijke Slachtofferverklaring.

14 Het betreft West-Australië en Australian Capital Territory.

15 Met als uitzondering op de regel Engeland en Wales, waar een slachtoffer zijn Victim Personal Statement niet mondeling kan uitspreken in de rechtbank. Het kan enkel bijkomende verduidelijking bieden omtrent de inhoud ervan wanneer het ondervraagd wordt – door de verdediging of de rechter – over zijn verklaring.

het slachtoffer zijn mondelinge verklaring strikt dient te beperken tot een toelichting op de schriftelijke verklaring. Gelet op de tijd die verstrijkt tussen het opstellen van de schriftelijke slachtofferverklaring en de datum waarop de rechtszitting plaatsvindt, is de wens van een slachtoffer om gevolgen te vermelden die zich op het tijdstip van de redactie van de schriftelijke verklaring nog niet hadden gemanifesteerd, immers niet ondenkbeeldig. Duidelijkheid hieromtrent kan echter niet worden geboden.

De systemen in de verschillende besproken landen variëren onderling zodoende op een aantal aspecten, met een variatie inzake de proces- en beslissingscontrole die het slachtoffer binnen de verschillende systemen krijgt tot gevolg. De vraag stelt zich daarom welk *soort* participatie slachtofferverklaringen het slachtoffer bieden. Het tweede deel van deze bijdrage tracht hierop een antwoord te leveren.

2. EEN TOETSING VAN DE SCHRIFTELIJKE EN MONDELINGE SLACHTOFFERVERKLARING AAN EEN DEFINITIE VAN HET BEGRIP ‘PARTICIPATIE’

Van essentieel belang voor een kwaliteitsvolle toetsing van de beschreven vormen van participatie aan de straftoemeting, is een goed begrip van de term ‘participatie’. Daarom wordt in wat volgt eerst aangegeven wat er in deze bijdrage onder verstaan wordt, om vervolgens de schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen aan deze definitie te toetsen.

2.1. De definiëring van het begrip participatie: de typologie van Ian Edwards

Omdat de roep om participatie de laatste decennia in vele domeinen van het maatschappelijke leven weerklinkt ontstond onduidelijkheid omtrent de precieze inhoud van het begrip. Ian Edwards (2004) ontwierp daarom een typologie inzake participatie door slachtoffers aan het strafproces (zie tabel 1). Daarbinnen worden vier types participatie onderscheiden, van elkaar verschillend wat betreft de relatie tussen de strafrechtelijke overheden en het slachtoffer. Edwards hanteert een tweedeling en verdeelt de vier vormen over *dispositive participation* en *non-dispositive participation*. Het verschil tussen de twee categorieën ligt bij de mate van controle die het slachtoffer krijgt toebedeeld. De categorie *dispositive participation* bevat uitsluitend *control*, de enige vorm van participatie waarbinnen de inbreng van het slachtoffer van determinerend belang is gezien de gerechtelijke overheden verplicht zijn de mening van het slachtoffer in rekening te brengen. Het slachtoffer op zijn beurt is verplicht deze informatie ook te verschaffen. Daarnaast worden drie vormen van *non-dispositive participation* onderscheiden, waarbij de inbreng van het slachtoffer de beslissing mogelijk beïnvloedt maar het slachtoffer geen beslissingsmacht toegezegd krijgt. De eerste van deze drie vormen, *consultation*, houdt in dat slachtoffers kan worden gevraagd naar hun mening over de meest gepaste handeling ter verder verloop van het proces, doch hun mening wordt afgewogen tegen andere factoren. De kans is bijgevolg reëel dat de finale beslissing niet in overeenstemming is met de wens van het slachtoffer. Onder de tweede vorm, *information-provision/information-gathering*, wordt de overheid verplicht om het slachtoffer te informeren en wordt het slachtoffer zelf ook verplicht om informatie te verstrekken – in dit verplichte karakter schuilt het verschil met de voorgaande vorm, *consultation*.¹⁶ De deelname van het slachtoffer hangt af van de nood die de overheid

¹⁶ Edwards brengt onder andere de ‘participatie’ van het slachtoffer als getuige onder binnen dit type.

daartoe heeft; het heeft zelf weinig keuze in het al dan niet betrokken worden. Het derde type, *expression*, verschilt van de vorige vorm in die zin dat het slachtoffer niet verplicht wordt informatie te verstrekken, maar dit wel kan doen wanneer het daartoe zelf de nood voelt. Het slachtoffer kan meer gedetailleerde informatie aanbieden dan de overheid strikt gezien nodig heeft, daarbij niet afhankelijk van een vraag vanwege de overheid. De selectie van de informatie gebeurt door het slachtoffer; de overheid heeft als enige verplichting het toestaan van dergelijke uitingen door het slachtoffer.¹⁷

Naast deze vier vormen onderscheidt Edwards *receiving information* als een vorm van niet-participatie die naar zijn mening al te vaak aanzien wordt als participatie. Het louter ontvangen van informatie maakt van het slachtoffer een passieve ontvanger, het mist het essentiële karakter van participatie vermits het slachtoffer geen inbreng heeft.

Tabel 1: De typologie van Edwards inzake participatie door slachtoffers aan het strafproces

	Type participatie	Verplichting voor de rechter	Verplichting voor het slachtoffer
Slachtoffer heeft beslissingsmacht (<i>dispositive</i>)	Control (<i>control</i>)	Het informeren naar en toepassen van de voorkeur van het slachtoffer	Verplicht om voorkeur uit te drukken, deze is bepalend: het slachtoffer beslist
Slachtoffer heeft geen beslissingsmacht (<i>non-dispositive</i>)	Raadpleging (<i>consultation</i>)	Het informeren naar en in overweging nemen van de voorkeur van het slachtoffer	Facultatieve uitdrukking van voorkeur
	Informatieverstrekking (<i>information-provision</i>)	Het informeren naar en in overweging nemen van informatie van het slachtoffer	Verplicht om informatie te verstrekken wanneer het daartoe wordt verzocht
	Expressie (<i>expression</i>)	Toelaten dat het slachtoffer informatie biedt indien het dit wenst	Facultatieve verstrekking van informatie en/of expressie van emotie

Bron: I. EDWARDS, 2004: 975 (eigen vertaling)

2.2. De slachtofferverklaringen binnen de typologie van Edwards

Omdat de typologie van Edwards ons toelaat vier vormen van participatie door slachtoffers aan het strafproces te onderscheiden, leggen we zijn kader nu op aan de schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen (de Victim Impact Statement, de Victim Personal Statement, de Victim Statement of Opinion en de Schriftelijke Slachtofferver-

¹⁷ Merk op dat ook hier geen garantie bestaat dat de informatie van het slachtoffer een impact zal hebben op de uiteindelijke beslissing.

klaring met hun respectievelijke mondelinge variant). We gaan na welke van de door Edwards onderkende vormen van participatie aan het slachtoffer worden geboden door elk van deze verklaringen.

2.2.1. De schriftelijke slachtofferverklaringen

Drie van de vier vormen van schriftelijke slachtofferverklaringen – de Victim Impact Statement, de Victim Personal Statement en de Schriftelijke Slachtofferverklaring – passen binnen Edwards' categorie *expression*. De voornaamste kenmerken van deze categorie liggen in (1) het niet-verplichte karakter van de participatie door het slachtoffer; (2) de mogelijkheid tot deelname door het slachtoffer wanneer het dat wenst, zonder afhankelijk te zijn van een toelating door de overheid; (3) de mogelijkheid tot het bieden van méér informatie dan strikt noodzakelijk is voor de overheid en (4) de selectie van de geboden informatie door het slachtoffer zelf, niet door de overheid. De algemene karakteristieken van de Victim Impact Statement, Victim Personal Statement en Schriftelijke Slachtofferverklaring beantwoorden inderdaad aan deze kenmerken. Dat neemt niet weg dat enkele verschillen tussen de besproken landen noodzaken tot nuancering. De drie verklaringen beantwoorden met name niet zonder fout aan het tweede en vierde kenmerk, zo blijkt.

Het tweede kenmerk van de categorie *expression* stelt dat slachtoffers volledig zelf kunnen kiezen of zij zullen participeren aan het proces van de straftoemeting. In enkele landen, echter, gelden begrenzings op de categorieën slachtoffers die in aanmerking komen voor het indienen van een schriftelijke slachtofferverklaring.¹⁸ Ten gevolge daarvan kunnen niet alle slachtoffers in deze jurisdicties vrij kiezen om al dan niet te participeren aan de straftoemeting. Toegepast op de schriftelijke slachtofferverklaring stelt het vierde kenmerk van *expression* dat slachtoffers zelf mogen beslissen welke informatie zij in deze verklaring opnemen. We merkten evenwel op dat slachtoffers zich in hun Victim Impact Statement, Victim Personal Statement of Schriftelijke Slachtofferverklaring niet alleen overall moeten beperken tot de door het misdrijf veroorzaakte schade (1); in sommige jurisdicties worden ook beperkingen gesteld op het soort schade dat in aanmerking komt (2).¹⁹ Verder beperkt het gebruik in enkele landen van standaardformulieren de vrijheid van het slachtoffer inzake selectie van informatie (3) en heeft het feit dat slachtoffers hun schriftelijke verklaring niet steeds zelf opstellen mogelijk een selectieve invloed op de geboden informatie (4).

Omdat het echter onze ambitie was om deze drie schriftelijke slachtofferverklaringen met hun *algemene* kenmerken binnen één van Edwards' categorieën onder te brengen, is *expression* – abstractie makend van regionale verschillen – met stelligheid de gepaste groep. Zij horen in geen geval binnen één van de drie andere door Edwards geïdentificeerde categorieën. Zij kunnen niet worden ondergebracht bij *information-provision/information-gathering* om de fundamentele reden dat slachtoffers nooit verplicht kunnen worden een schriftelijke slachtofferverklaring in te dienen. Ook aan de kenmerken van de categorie *control* wordt door deze verklaringen niet voldaan. Niet alleen bieden zij het slachtoffer geen beslissingscontrole, ook hier staat de verplichting voor het slachtoffer tot het geven van informatie in de weg. De categorie *consultation* tot slot komt niet in aanmerking gezien geen van de drie verklaringen slachtoffers toe-

¹⁸ Met name in Nederland en enkele Australische staten.

¹⁹ Hoewel dit uitsluitend het geval is in de Australische deelstaat New South Wales.

laat hun mening te geven omtrent de gevolgen die aan het misdrijf moeten worden gegeven.

Dat laatste sluit naadloos aan bij de reden waarom het ‘kleine broertje’ van de Victim Impact Statement, de Victim Statement of Opinion, beantwoordt aan Edwards’ categorie *consultation*. Hoewel zij ontegensprekelijk ook alle kenmerken van de categorie *expression* in zich draagt, biedt de Victim Statement of Opinion slachtoffers net iets meer, met name de kans om hun mening omtrent de bestraffing van de dader te uiten. Onmiskenbaar beantwoordt het hiermee aan de kenmerken van de categorie *consultation*. In tegenstelling tot de vorige drie vormen van schriftelijke slachtofferverklaringen, die slechts in één van Edwards’ categorieën horen, past de Victim Statement of Opinion dus in twee categorieën. Schijnbaar sluiten Edwards’ categorieën elkaar dus niet uit. De Victim Statement of Opinion schikt zich evenwel niet in een van de twee andere categorieën. Zij past niet binnen de categorie *control* vermits deze verklaring het slachtoffer geen controle biedt over de uiteindelijke straf. Het niet-verplichte karakter van de verklaring verhindert een indeling in de categorie *information-provision/information-gathering*. Het voorgaande wordt samengevat in tabel 2.

Tabel 2: De verschillende types schriftelijke slachtofferverklaringen binnen de typologie van Edwards

Type participatie	Type slachtofferverklaring
Controle	/
Raadpleging	- Victim Statement of Opinion
Informatieverstrekking	/
Expressie	- Victim Impact Statement - Victim Personal Statement - Schriftelijke Slachtofferverklaring

2.2.2. De mondelinge slachtofferverklaringen

De mondelinge verklaringen als *toelichting* bij de schriftelijke verklaringen, oftewel de mondelinge verklaringen bij Victim Impact Statements en Victim Statements of Opinion²⁰, beantwoorden op dezelfde manier aan de kenmerken van de categorieën *expression* en *consultation* als de schriftelijke verklaringen waarop zij gebaseerd zijn. Ook het Nederlandse spreekrecht, tot op heden de enige variant van *onafhankelijke* mondelinge verklaringen, beantwoordt op dezelfde manier aan de vier kenmerken van de categorie *expression* als de Schriftelijke Slachtofferverklaring. De bedenkingen omtrent het tweede en vierde kenmerk gelden derhalve ook voor het spreekrecht; weliswaar met één uitzondering. Wordt de vrijheid van het slachtoffer inzake de selectie van de informatie bij het spreekrecht evenals bij de Schriftelijke Slachtofferverklaring beperkt, de oorzaak ligt anders. Waar de beperking bij de schriftelijke variant te wijten is aan het opstellen van deze verklaring door medewerkers van Slachtofferhulp Neder-

²⁰ Het Nederlandse spreekrecht bestaat onafhankelijk van de Schriftelijke Slachtofferverklaring. Slachtoffers in Engeland en Wales mogen hun Victim Personal Statement zoals gezegd niet mondeling uitzetten.

land, kan deze voor wat betreft het spreekrecht worden toegeschreven aan de begrenzing van de spreektijd. Een schematisering wordt geboden door tabel 3.

Tabel 3:

De verschillende types mondelinge slachtofferverklaringen binnen de typologie van Edwards

Type participatie	Type slachtofferverklaring
Controle	/
Raadpleging	- Mondelinge verklaring gebaseerd op Victim Statement of Opinion
Informatieverstrekking	/
Expressie	- Mondelinge verklaring gebaseerd op Victim Impact Statement - Spreekrecht (Nederland)

2.2.3. Voorlopig besluit

Ian Edwards (2001), wiens typologie we hanteerden, stelt: *“When we talk about victim participation, we must recognise that we can mean victims being encouraged, facilitated, entitled, or even required to become involved. It is not a unitary phenomenon.”* De hierboven beschreven reflectie omtrent de schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen bevestigt zijn stelling. Twee kenmerken van de schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen, namelijk de per definitie vrijwillige deelname van slachtoffers aan een programma van schriftelijke of mondelinge slachtofferverklaringen enerzijds en de afwezigheid van beslissingscontrole voor het slachtoffer anderzijds, maken dat deze verklaringen niet kunnen worden ingedeeld binnen Edwards' categorieën *control of information-provision/information-gathering*, en slachtoffers zodoende niet *entitled of required* maken tot participatie. De overgrote meerderheid van schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen passen binnen de categorie *expression*; middels het systeem van slachtofferverklaringen worden slachtoffers naar onze mening derhalve *facilitated* tot participatie.

3. INMIDDELS IN EIGEN LAND...

3.1. De krijtlijnen van de commissie Holsters inzake de positie van het slachtoffer in de strafrechtspleging

Met haar eindrapport poogde de commissie 'Strafuitvoeringsrechtbanken, externe rechtspositie van gedetineerden en straffoemeting' (2003) na de eeuwwisseling de violen inzake de rol van het slachtoffer in de strafrechtspleging op elkaar af te stemmen. Geleid door een herstelrechtelijke rode draad poneerde de subcommissie 'Straffoemeting' zijn principes van een communicatieve en participatieve rechtspleging, ervan uitgaand dat een strafbaar feit drie partijen raakt – met name de dader, het slachtoffer en de maatschappij – en de afhandeling van het conflict moet gebeuren via een echt tegensprekelijk proces tussen deze drie partijen. Die stellingname houdt verband met de binnen het voorstel-Holsters nadrukkelijke gerichtheid van het participatiebeginsel tot de rechtzoekenden zelf, en niet louter tot hun wettelijke vertegenwoordigers of

raadslieden bij het proces (Aertsen, Kool en Lauwaert, 2004).²¹ In het ontwerp vertaalde zich dat in een aantal bepalingen die, in het kader van het debat over de straftoemeting, de actieve communicatie en participatie van alle betrokken partijen bevorderen. Zo waren er het voorstel tot het invoeren van de principes van een communicatieve en participatieve strafrechtspleging in Voorafgaande Bepalingen van het Wetboek van Strafvordering alsook de bepaling dat de rechter en het openbaar ministerie aandacht dienen te hebben voor de ongewenste nevenaffecten van de straf ten aanzien van de direct betrokkenen, hun omgeving en de samenleving. Daarnaast werd de suggestie gedaan om bemiddeling tussen dader en slachtoffer mogelijk te maken in elke fase van het strafproces²² en werd het slachtoffer impliciet aanwezig gesteld in een van de opgeworpen strafdoelen, met name 'het bevorderen van probleemoplossing en herstel van de door het misdrijf veroorzaakte schade'. Het volledige voorstel-Holsters ademt de herstelgedachte uit, want ook de subcommissie 'Externe rechtspositie van gedetineerden' erkende de tegenwoordigheid van het slachtoffer in de strafprocedure. Zij zette deze in haar voorstellen om in een aantal concrete modaliteiten door middel waarvan slachtoffers worden geïnformeerd over het verloop van de detentie. Hoewel bedenkingen werden geuit bij de vanzelfsprekendheid waarmee de commissie het slachtoffer aanwezig stelt in haar voorstellen (Daems, 2005), behoort het wandelen sturen van slachtoffers sinds het voorstel-Holsters niet langer tot de opties.

3.2. De intrede van een slachtofferverklaring in het Belgisch recht

Met de inwerkingtreding van de strafuitvoeringsrechtbanken op 1 februari 2007, vond ook in ons land de figuur van de 'slachtofferverklaring' zijn ingang in het strafrecht. Teneinde verwarring tussen deze nieuwe slachtofferverklaring en de hierboven beschreven (buitenlandse) slachtofferverklaringen te voorkomen, is het aangewezen op deze plaats de nieuwe modaliteit kort te duiden. De slachtofferverklaring waarvan sprake vormt een methode om het slachtoffer een betrokkenheid in de fase van de strafuitvoering te bieden. Middels de verklaring kan het slachtoffer²³ of zijn vertegenwoordiger te kennen geven dat het in het kader van de uitvoering van de straf wenst geïnformeerd en/of gehoord te worden.²⁴ Een standaardmodel van de verklaring werd opgesteld bij ministerieel besluit²⁵; de verklaring laat het slachtoffer toe aan te geven over welke beslissingen van de strafuitvoeringsrechtbank het wenst te worden geïnformeerd. Het slachtoffer kan daarbij ook meedelen of het voor het desgevallend formuleren van bijzondere voorwaarden, die in het kader van strafuitvoeringsmodalitei-

21 Merk op dat ook de veroordeelde wordt aangemoedigd tot actieve participatie: in de woorden van de commissie moet de veroordeelde 'acteur van zijn detentie' worden. Wij beperken ons hier echter tot de participatieve positie van slachtoffers.

22 Dit voorstel werd inmiddels gerealiseerd met de wet van 22 juni 2005 tot invoering van bepalingen inzake de bemiddeling in de Voorafgaande Titel van het Wetboek van strafvordering en in het Wetboek van strafvordering, *B.S.* 27 juli 2005.

23 Geen onderscheid wordt gemaakt tussen de slachtoffers naar de aard van de feiten waardoor zij schade leden.

24 Art. 1, 4° K.B. 29 januari 2007 tot uitvoering van artikel 2, 6°, van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *B.S.* 1 februari 2007.

25 M.B. 30 januari 2007 tot vaststelling van het model van de slachtofferverklaring zoals bedoeld in artikel 1, 4° van het koninklijk besluit van 29 januari 2007 tot uitvoering van artikel 2, 6°, van de wet van 17 mei 2006 betreffende de externe rechtspositie van de veroordeelden tot een vrijheidsstraf en de aan het slachtoffer toegekende rechten in het raam van de strafuitvoeringsmodaliteiten, *B.S.* 1 februari 2007.

ten in het belang van het slachtoffer zouden kunnen worden opgelegd, de tussenkomst van een justitieassistent verlangt. Vernieuwend is dat de rechten van slachtoffers om inlichtingen te verkrijgen inzake de uitvoering van de straf of gehoord te worden door de strafuitvoeringsrechtbank niet meer beperkt zijn tot de voorwaardelijke invrijheidstelling, zij werden uitgebreid tot de diverse strafmodaliteiten opgenomen in de wet van 17 mei 2006.

Omdat zij in twee onderscheiden fasen van de strafrechtspleging een plaats kregen, verschillen de (buitenlandse) slachtofferverklaringen in de fase van de straftoemeting en de (Belgische) slachtofferverklaringen in de fase van de strafuitvoering op inhoudelijk vlak, doch zij hebben de ratio achter hun invoering gemeen: slachtoffers wordt de mogelijkheid geboden een meer substantiële rol te spelen in beide procesfasen.

3.3. De participatieve positie van het slachtoffer binnen de ‘Grote Franchimont’

Gegeven het belang van het Wetsontwerp houdende het Wetboek van strafprocesrecht²⁶ kan voorliggende bijdrage niet volledig zijn zonder een korte reflectie omtrent deze zogenaamde Grote Franchimont. Meer in het bijzonder besteden we aandacht aan de in dit ontwerp aan het slachtoffer toebedeelde positie.

Vanuit het perspectief van de participatie door slachtoffers aan het strafproces betekent de Grote Franchimont niet noodzakelijk een groter keerpunt dan de wet van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek.²⁷ In essentie breidt het nieuwe ontwerp de rechten die deze Kleine Franchimont aan de burgerlijke partij toekende uit tot elke persoon die de hoedanigheid van benadeelde persoon aanneemt – niet zozeer ‘nieuwe’ rechten dus, doch het uitbouwen van bestaande rechten in antwoord op kritieken die werden geuit op de Kleine Franchimont (ongenoegen werd geuit over het feit dat de rechten van de benadeelde enkel werden versterkt in het gerechtelijk onderzoek, en niet in het opsporingsonderzoek²⁸). Het afleggen van een verklaring van benadeelde persoon in het opsporingsonderzoek zou mits goedkeuring van het wetsvoorstel eenzelfde functie vervullen als de burgerlijke partijstelling in het gerechtelijk onderzoek (Traest en De Tandt, 2004). Zodoende zou ook de benadeelde persoon kunnen verzoeken om bijkomende onderzoekshandelingen of inzage in het dossier.²⁹ De vraag stelt zich nu in welke mate de voorgestelde artikelen ter bevordering van de rechtspositie van slachtoffers een stimulans zijn voor de door de Commissie Holsters vooropgestelde notie van een participatieve rechtspleging. Teneinde een aanzet tot antwoord op deze vraag te bekomen leggen we – analoog aan wat in het tweede deel gebeurde voor de schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen – de link tussen de typologie van Ian Edwards en de belangrijkste vernieuwingen inzake de rechtspositie van slachtoffers zoals voorgesteld in het voorontwerp.

Elke persoon die een verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd zou evenals de burgerlijke partij, overeenkomstig artikel 125 van het wetsvoorstel, de procureur des

26 Wetsontwerp houdende het Wetboek van strafprocesrecht, *Parl. St.* Kamer 2005-2006, nr. 2138/001.

27 Wet 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, *B.S.* 2 april 1998.

28 Wetsvoorstel houdende het Wetboek van strafprocesrecht, *Parl. St.* Senaat 2003-2004, nr. 3-450/1, 75.

29 Dit wel op voorwaarde dat het onderzoek een misdrijf betreft dat strafbaar is met een correctie-nale hoofdgevangenisstraf van een jaar of een zwaardere straf.

Konings of de onderzoeksrechter kunnen verzoeken een bijkomende onderzoekshandeling te verrichten. Om veelal dezelfde redenen als waarom hierboven de Victim Statement of Opinion binnen Edwards' categorie *consultation* werd ondergebracht, valt ook deze handeling door het slachtoffer binnen deze categorie. Het slachtoffer kan door een bijkomende onderzoekshandeling te vragen het vooronderzoek inhoudelijk immers enigszins sturen. Uiteraard bestaat de kans dat de gerechtelijke overheid het verzoek afwijst. Omdat het verzoek van het slachtoffer wordt afgewogen tegen een aantal andere factoren³⁰ beschikt het slachtoffer niet over controle over het onderzoek, wat een classificatie van het verzoek om een bijkomende onderzoekshandeling in de 'hogere' categorie *control* belet.

Artikel 124 van het wetsvoorstel stelt dat de persoon die de verklaring van benadeelde persoon heeft afgelegd, het recht moet genieten om een inzage in het dossier te verzoeken. Aangezien het slachtoffer met dit recht op geen enkel moment de kans krijgt om zelf actief informatie te geven aan de gerechtelijke overheden, doch in essentie enkel informatie ontvangt, zien we ons genoodzaakt deze vorm van deelname aan het strafproces uit Edwards' typologie te sluiten. Alle categorieën in deze typologie dragen immers als wezenlijk kenmerk in zich de mogelijkheid voor het slachtoffer om zelf informatie te bieden aan de overheid. Het recht om het dossier in te zien dient zich daarom aan als een vorm van *receiving information*, oftewel de door Edwards geïdentificeerde vorm van niet-participatie wegens een gebrek aan interactiviteit. Dat neemt niet weg dat de mogelijkheid voor de benadeelde persoon om ieder document dat hij nuttig acht te doen toevoegen aan het dossier, zoals voorzien in artikel 45 van het wetsvoorstel, wel perspectieven biedt: deze actie past binnen Edwards' categorie *expression*. Het slachtoffer krijgt de mogelijkheid op eigen initiatief informatie te bieden die door de gerechtelijke overheden in eerste instantie niet vereist was. Hier merken we een parallel met de schriftelijke slachtofferverklaringen die binnen deze categorie werden ondergebracht.

Inspecteren we ter afronding nog enkele voorgestelde bepalingen inzake het informeren van slachtoffers. Het wetsvoorstel geeft onder andere aan dat (1) de procureur des Konings de benadeelde persoon in kennis stelt van een eventuele rechtstreekse dagvaarding voor de correctionele rechtbank (artikel 130), (2) de raadkamer, indien zij over de grond van de zaak beslist, het slachtoffer daarover informeert (artikel 235), (3) slachtoffers van misdrijven en hun verwanten zorgvuldig en correct dienen te worden bejegend, in het bijzonder door de terbeschikkingstelling van de nodige informatie (artikel 43) en (4) de benadeelde persoon op de hoogte wordt gebracht van een eventuele seponering en de reden daarvan, het instellen van een gerechtelijk onderzoek en de bepaling van een rechtsdag voor het onderzoek- en vonnisgerecht en van de beslissingen genomen door deze gerechten (artikel 45). Het spreekt voor zich dat bovenstaande bepalingen allen vallen onder *receiving information* en zodoende binnen Edwards' typologie niet kunnen worden aanzien als volwaardige vormen van participatie.

BESLUIT

Vandaag de dag wordt bijna als vanzelfsprekend aangenomen dat slachtoffers een eigen rol binnen het strafproces zouden moeten spelen. De discussie hierover richt zich nu dan ook vrijwel alleen nog maar op de aard van die rol (Groenhuijsen en Reynaers,

³⁰ De procureur des Konings of onderzoeksrechter kan het verzoek bijvoorbeeld afwijzen indien deze de maatregel nadelig acht voor het onderzoek.

2006). Voorliggend artikel liet zich in dit verband in met het debat rond het betrekken van slachtoffers bij de straftoemeting in hun zaak. Twee eindconclusies komen hieruit naar voor. In eerste instantie bracht onze conceptuele denkoefening rond het gebruik van schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen – tot nog toe de enige instrumenten tot participatie door slachtoffers aan deze procesfase – ons tot het besluit dat de meerderheid van deze verklaringen slachtoffers in het straftoemetingsproces positioneert als leverancier van informatie, doch hen weinig of geen controle – noch procescontrole, noch beslissingscontrole – toestaat. In tweede instantie bracht een korte studie van de op slachtoffers betrekking hebbende nieuwe bepalingen in de Grote Franchimont ons tot de slotsom dat deze in wezen niet meteen een grote vooruitgang betekenen met het oog op het streven naar de doelstelling vooropgesteld door de Commissie Holsters (met name een meer participatieve en communicatieve strafrechtspleging). We raakten deze Commissie wegens haar belang voor het straftoemetingsonderzoek doorheen deze bijdrage reeds enkele malen aan, het lijkt ons aangewezen deze ook af te sluiten met een duiding omtrent de relevantie van de ideeën van deze Commissie voor het in deze bijdrage bestudeerde thema.

Niet toevallig vingen we ons besluit aan met de stelling dat representatie van slachtoffers in de wijze waarop de maatschappij formeel reageert op misdrijven als *bijna* vanzelfsprekend wordt aanzien. We zijn er ons terdege van bewust dat we ons met een beschouwing omtrent participatie door slachtoffers aan de straftoemeting op zeer delicaat terrein begeven. De alomtegenwoordigheid van het slachtoffer brengt bepaalde maatschappelijke risico's met zich mee, door Pollefeyt (2000) bijvoorbeeld aangeduid als het 'slachtoffer-isme': omdat steeds meer partijen het statuut van slachtoffer opeisen ontstaat het risico op uitholling van de betekenis van 'slachtofferschap' en polarisering tussen dader en slachtoffer. Ook ons lijkt het daarom niet gepast om representatie van slachtoffers in de straftoemetingsfase als een vanzelfsprekendheid te beschouwen, temeer omdat de tot nog toe gecreëerde instrumenten om dat wel te doen – de schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen – zeer eenzijdige handelingen uitmaken (uitsluitend communicatie van het slachtoffer naar de rechter toe). Zo bezitten zij dan wel het potentieel om de klassieke strafrechtspleging te doen evolueren in de richting van een *participatieve* rechtsbedeling – hoewel de voorgaande denkoefening aantoont dat ook dat niet eenvoudig ligt –, zij zijn om twee redenen onvoldoende om te kunnen spreken van een werkelijk *communicatieve* rechtspleging. Enerzijds blijft de communicatie waarvan sprake beperkt tot eenrichtingsverkeer van het slachtoffer naar de rechter toe. Idealiter communiceert de rechter op zijn beurt naar het slachtoffer, daarbij ingaand op de informatie en bekommernissen die het slachtoffer heeft geformuleerd in zijn/haar verklaring. Anderzijds wordt de verdachte van het misdrijf nergens bij het plaatje betrokken. Dat verhindert niet alleen werkelijke communicatie, het dreigt bovendien polarisering in de hand te werken, een situatie waarin de belangen van de verdachte en de rechten van het slachtoffer worden beschouwd als tegengesteld terwijl dit helemaal niet zo hoeft te zijn.³¹ Alvorens in eigen land de overweging te maken tot invoering van een soortgelijk systeem van schriftelijke en mondelinge slachtofferverklaringen – (bijvoorbeeld, doch hiermee werpen we louter een vraag op, door het opstellen van een dergelijke verklaring facultatief te verbinden aan het sta-

31 Onderzoek maakt bijvoorbeeld melding van Victim Impact Statements waarin het slachtoffer aangeeft lichamelijk en/of geestelijk goed hersteld te zijn na het misdrijf. Dit zou er op kunnen wijzen dat deze verklaring niet automatisch ten nadele van de verdachte hoeft te werken. Zie Brienens en Hoegen, 2001.

tuut van benadeelde persoon) – dient daarom vooreerst onderzocht te worden wat de plaats van de verdachte ten aanzien van deze verklaringen kan zijn. Een uitdaging stelt zich om concrete modaliteiten, zoals de slachtofferverklaringen, vorm te geven op een manier die een integrale communicatie tot stand brengt, rekening houdend met inmiddels verworven inzichten aangaande mogelijkheden en wijzen van participatie door slachtoffers aan de fase van de straftoemeting.

BIBLIOGRAFIE

- AERTSEN, I., KOOL, R. & LAUWAERT, K. (2004). Herstelrecht en de rechtsstaat. *Tijdschrift voor Herstelrecht*, afl. 3, 7-10.
- BIENKOWSKA, E. & EREZ, E. (1993). Victim participation in proceedings and satisfaction with justice in the continental systems: the case of Poland. *Journal of Criminal Justice*, 47-60.
- BRIENEN, M.E.I. & HOEGEN, H. (2000). *Victims of crime in 22 European criminal justice systems*. Nijmegen: Wolf Legal Productions.
- BRIENEN, M.E.I. & HOEGEN, H. (2001). Het Nederlandse slachtofferbeleid. Een rechtsvergelijkend perspectief. *Justitiële Verkenningen*, 43-57.
- Commissie Straftoemeting, externe rechtspositie van gedetineerden en straftoemeting (2003). *Eindrapport. Deel II Straftoemeting*. Brussel: Ministerie van Justitie.
- CYR, K. & WEMMERS, J.-A.M. (2004). Victims' perspectives on restorative justice: how much involvement are victims looking for? *International Review of Victimology*, 259-274.
- DAEMS, T. (2005). Slachtoffers in H/holsters. In VERBRUGGEN, F., VERSTRAETEN, R., VAN DAELE, D. & SPRIET, B. (eds.), *Strafrecht als roeping. Liber amicorum Lieven Dupont (329-343)*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- DAVIS, R.C. & SMITH, B.E. (1994). Victim impact statements and victim satisfaction: an unfulfilled promise? *Journal of Criminal Justice*, 1-12.
- DIERICKX, A. & VERSTRAETEN, R. (2001). Enkele beschouwingen omtrent de rol van het slachtoffer in de strafprocedure. In Dupont, L. & Hutsebaut, F. (eds.), *Herstelrecht tussen toekomst en verleden. Liber amicorum Tony Peters (537-557)*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.
- EDWARDS, I. (2001). Victim participation in sentencing: the problems of incoherence. *The Howard Journal*, 39-54.
- EDWARDS, I. (2004). An ambiguous participant. The crime victim and criminal justice decision-making. *British journal of criminology*, 967-982.
- EREZ, E. (1991). Victim impact statements. *Trends and issues in crime and criminal justice*, afl. 33, 1-8.
- EREZ, E. (2000). Integrating a victim perspective in criminal justice through victim impact statements. In CRAWFORD, A. & GOODEY, J. (eds.), *Integrating a victim perspective within criminal justice (165-184)*. Aldershot: Ashgate Dartmouth.
- EREZ, E., MORGAN, F. & ROEGER, L. (1997). Victim harm, impact statements and victim satisfaction with justice: an Australian experience. *International Review of Victimology*, 37-60.
- EREZ, E. & ROEGER, L. (1995). The effect of victim impact statements on sentencing patterns and outcomes: the Australian experience. *Journal of Criminal Justice*, 363-375.

- EREZ, E. & ROGERS, L. (1999). Victim impact statements and sentencing outcomes and processes. The perspectives of legal professionals. *British Journal of Criminology*, 216-239.
- EREZ, E. & TONTODONATO, P. (1990). The effect of victim participation in sentencing on sentence outcome. *Criminology*, 451-474.
- EREZ, E. & TONTODONATO, P. (1994). Crime, punishment, and victim distress. *International Review of Victimology*, 33-55.
- GROENHUIJSEN, M.S. & REYNAERS, S. (2006). Het Europees kaderbesluit inzake de status van het slachtoffer in de strafprocedure: implementatieperikelen en interpretatievragen. *Panopticon*, afl. 3, 12-33.
- JOUTSEN, M. (1994). Victim participation in proceedings and sentencing in Europe. *International Review of Victimology*, 57-67.
- KOOL, R., MOERINGS, M. & ZANDBERGEN, W. (2002). *Recht op schrift. Evaluatie projecten Schriftelijke slachtofferverklaring*. Deventer: Kluwer.
- MORGAN, R. & SANDERS, A. (1999). *The uses of victim statements. A report for the Home Office*. Londen: Home Office.
- POLLEFEYT, D. (2000). Vergeving: valkuil of springplank naar een betere samenleving? Op zoek naar een nieuw begin voor dader en slachtoffer. In Burggraave, R., Pollefeyt, D. & DE TAVERNIER, J. (red.), *Zand erover? Vereffenen, vergeven, verzoenen* (143-172). Leuven: Davidsfonds.
- ROCK, P. (2004). *Constructing victims' rights*. Oxford: Oxford University Press.
- Slachtofferhulp Nederland (2006), *Schriftelijke slachtofferverklaring en spreekrecht*. Brochure; <http://www.slachtofferhulp.nl>.
- STRANG, H. (2002). *Repair or revenge. Victims and restorative justice*. Oxford: Clarendon Press.
- TRAESE, P. & DE TANDT, I. (2004). Het voorontwerp van wetboek van strafprocesrecht: een kennismaking. *Panopticon*, afl. 4, 6-24.
- ZEHR, H. (1990). *Changing lenses*. Scottsdale: Herald Press.